

Kdo a jaký byl Jaroslav Madlafousek

Psycholog nadšený chováním

**MAREK
ŠPINKA**

Jaroslav Madlafousek byl člověk urostlý tělem i duchem, ambiciózní v intelektuálních projektech, náročný na poctivost a vlídný k praktickému lidskému činění. Byl darwinista každým coulem a altruista až do morku kostí. Mnozí ho právem pokládají za jednoho ze zakladatelů české etologie, na mezinárodním poli získal prestiž právě etologickými studii o struktuře a hormonálních a neurofyzilogických mechanismech sexuálního chování laboratorního potkana. V české komunitě ale pracoval a psal především jako psycholog a sám se samozřejmě vždycky za psychologa považoval.

Zájem o vnitřní strukturu chování

U všech modelů, kterými se myšlenkově nebo pokusně zabýval (zmiňme například stavbu trychtýře u larvy mravkolva, páření potkanů, námluvy lidí, posoupnost sexuálního vzrušení u mužů s obvyklým a deviantním chováním), ho zajímala vnitřní struktura chování, tedy jak je vlastně lidské a zvířecí chování uspořádáno a řízeno. Věděl, že musí být řízeno dobře (tj. citlivě, robustně a vztažně k danému úkolu), a snažil se jeho fungování přijít na kloub. Zajímalo ho, z jakých pák je poskládáno a jak skloubeno, aby poskytovalo dostatek stupňů volnosti, svižný pohyb, a přitom uneslo zátěž takových dramát života, jakými jsou obživa, soupeření (včetně násilného), partnerství v sexu a výchova.

Rád chování měřil a se zaujetím si na měření vypracovával a zdokonaloval nástroje, ať šlo o vývoj funkčního falopletysmografu, nebo o hormonální přípravu samičky potkana tak, aby samci poskytla předem stanovenou úroveň svádívého chování. Měření vždycky soustředil tam, kde mohl vyhmátout něco podstatného, prokázat kvalitativní změnu, potvrdit tušenou strukturu.

Neměl důvěru v tupou kvantifikaci. Lidskou psychiku i Darwinovu teorii přírodního a sexuálního výběru znal příliš dobře, než aby dovolil vážit je jako hromady šterku. Slovo pud vyslovoval s despektem, jako by snad to prostřední písmeno mělo být zaměněno za jiné. Představu, že by člověka honily životem „unitární pudy“, neshledával o nic pravděpodobnější, než že by ho po světě pudily jeho vlastní větry. Neměl rád pojem agresivity, ať už v lorenzovsko-hydraulickém, zoologicko-hormonálním, psychologicko-osobnostním či jiném kabátě. Fyzické soupeření, úto-

ky a násilné chování nazíral jako přirozenou šikovně uspořádanou výbavu (nástroj) zvířat pro řešení řady úkolů – tak jako třeba nohy. Zoology by nenapadlo, aby měřili „nohatost“ zvířete každý po svém, a pak o ní vážně vědecky rozprávěli, kdežto etologové a psychologové to bez uzardění provádějí. To mu připadalo přitroublé. Na Richardu Dawkinsovi si cenil jeho analýzy úkolů a nástrojů rozšířeného fenotypu a mrzelo ho, když Dawkins „ulétl“ (tak to Jaroslav Madlafousek vlídně posuzoval) do zkratk „rodíme se jako sobci“ apod. Povrchnost a paušalizování ho pobuřovaly. Zkratkovité uvažování a diskuse založené na hrubozrnném rozlišování považoval za velmi škodlivé, vytrvale horlil pro přesnost, přímou, pravdivost a otevřenost. Byl fandou statistiky, která danému problému „sekne“, k jeho nejohmatanějším knížkám patřila Siegelova *Nonparametric Statistics*.

Dvakrát dobré paradigma

Ve vědeckém, intelektuálním i společenském činění byl zastáncem velkorysého, optimistického, a tedy naprosto necynického pragmatismu. Bažiny lidské neznalosti, lajdácké nedovzdělanosti, blbě sebeomezenosti a přisprostlé arogance se mu protivily, přirozenost člověka, zvířete a přírody mu učarovala, ale propastných paradoxů existence člověka či světa se nebál. Podle něj dobírat se dobře formulovaného poznání, pěstovat je vzděláním a podle toho jednat ve svém okolí a svých sociálních sítích byl úkol natolik vzrušující a existenciální, že neměl potřebu zapojovat se do světonázorových zápasů. Paradigma bylo pro něj dobré, když bylo plodné, tedy když produkovalo zajímavé a testovatelné hypotézy – a tak zanechalo v životě lidského poznání dlouho rezonující stopy. A paradigma bylo dvakrát dobré, když pomáhalo lidem s konkrétními problémy. Tinbergenovskou teorii strukturované motivace přijal (freudovsko-lorenzovské puzení odmítl), protože mu pomohla ukázat, že muži – sexuální devianti a delikventi *nejdou nějak* „přebuzení“, nadmíru sprostí nebo nezvladatelně suroví, nýbrž že jim sexuální komunikace a soustřednost nechodí, jak má. Podle zpráv, které mám k dispozici, je díky tomuto poznání a díky neúnavné práci týmu nejlepšího Madlafouskova přítele Aleše Kolářského četnost násilných sexuálních deliktů ve středních Čechách znatelně nižší.

Doc. RNDr. Marek Špinko, CSc., (*1957) vystudoval Přírodovědeckou fakultu UK v Praze. Ve Výzkumném ústavu živočišné výroby, v. v. i., v Praze-Uhřetíněvsi se zabývá etologií hospodářských zvířat.

Úkol zadaný v pleistocénu

S paradigmatem oživeného darwinismu druhé poloviny 20. století se J. Madlafousek spřátelil. Zajímal se především o jeho srozumitelné a konstruktivní stránky. Čerpal z něj to nejlepší, co mohlo poskytnout pro úkol, který zřejmě považoval za nejdůležitější v současné psychologii: dát lidem trochu vědomého náhledu jak žít v rodinném partnerství a jak s láskou přistupovat k vlastním dětem. O tomhle úkolu přemýšlel a psal v posledních patnácti letech života nejvíc. Zní-li ten úkol starodávně, tak zní správně – protože podle J. Madlafouska jsme zadání tohoto úkolu dostali už v pleistocénu, a žádný postoj „to neřeš“ nás ho nezabaví – můžeme ho jenom líp nebo hůř zvládnout či zvorat. J. Madlafousek byl přesvědčen, že evoluční psychologie nám pomůže uvědomit si, že naše pleistocenní výzbroj a výstroj jsou evolucí pěkně inteligentně „vydizajnované“, ale ne úplně do (post)moderní doby, a proto s nimi musíme zacházet tvůrčím způsobem. O této svobodě, že totiž poznáním můžeme vzít své evolucí utvářené vlohy do ruky a jednat s nimi, ba jednat s nimi poučeně, nepochyboval v nejmenším – jako o ní ostatně fakticky ani dnes nepochybuje nikdo, ať je zrovna darw, daw, dove, hawk, n-d, s-b, id, skákavec, skupinista, viničný mystik, evodevo, umrzlec, orkopoet, entropiják či memetička. Jenže J. Madlafousek navíc horoval pro to, abychom ostatním, zejména rodičům pomáhali teď a tady tuto svobodu prakticky používat. V poznámkách k své přednášce z roku 2002 si J. Madlafousek stěžuje, že máme sexuologii a gynekologii, ale nemáme parentologii. Ve skicích jeho nedokončené knihy *Lidské mládě, jeho rodina a společnost* je cílem „tvůrčí rodičovství člověka ve vyspělé civilizaci“. Chválí v nich evoluci danou intuíci rodičů i talent být vychovávan u dětí a obává se, že *ad hoc* výchovné kampaně založené na euroamerických teoriích sociokulturního tvarování chování tropí víc škody než užítku. Jako pomoc v dnešní situaci nabízí představu seznámit rodiče s jejich vlastním přirozeným nadáním tak, aby citlivě a sebevědomě budovali citové vazby v lidské rodině.

Byl přesvědčen, že dlouhodobě budované citové vazby v rodině byly základní reprodukční strategií člověka v pradávnu, a že tedy je na nich nejsilnější naděje stavět naše humanistické snažení dnes. Přiznával, že toho o lidské rodině víme málo, ale i to bychom měli využívat. I když byl opakovaně zklamáván mělkým pochopením darwinismu u svých kolegů, vždy si nesmírně vážil všech psychologů, kteří se soustavně snažili vědět toho o lidské psychice co nejvíc, a pak s touto, byť velmi chatrnou sítí znalostí vykročili na pomoc lidem, ať už trpícím závislostmi, nebo naopak usilujícím o zdravý rozvoj celé generace.

Na konferencích jako doma

Své články do psychologických a psychiatrických časopisů, encyklopedií a sborníků

psal J. Madlafousek velmi kultivovanou češtinou, ve které se nebál vytvářet nové výrazy (např. Darwinovu descenci překládá jako *potomství*). Ne náhodou byl hrdým členem Společnosti bratří Čapků, jeho postoje nepřely to nejlepší z civilní noblesy a civilizačního étosu první republiky. Politicky to měl za komunistů (tedy od svých 26 do svých 67 let) hodně špatné, ale i na místech, kam byl přidělen v drsném protikladu k svým schopnostem a kvalifikaci, odvedl skvělou práci. V protialkoholní léčebně v Lojovicích ukázal na jeden silný faktor bojující na straně závislosti – totiž na přítomnost pijácké party.

Jaroslav Madlafousek byl člověk neokázale statečný v těžkých situacích, vlídný a vždy ochotný pomoci v každodenní práci. O proslulost nedbal, o podstatu věci se zajímal vždycky. Měl rád přátelskou atmosféru v týmu, pohodlná křesla u stolečku, kde byl čas v klidu společně přemýšlet. Příslovecné byly na etologických konferencích jeho kostované plstěné pantofle – cítil se tam jako doma. O to víc byl nesvůj, když v tomto jeho intelektuálním domově, jímž pro něj výzkum chování byl, někdo pronášel nesmysly či soudu povrchní a nedomyšlené. Tak tohle bychom se mohli snažit ctít. ∞

Novinka z nakladatelství DOKOŘÁN

LEE SMOLIN

Fyzika v potížích

*Vzestup teorie strun,
úpadek vědecké
metody a co bude dál*

*Překlad Jiří Podolský a Jiří Langer,
vázaná s přebalem,
384 stran, 498 Kč, řada ZIP*

Po více než dvě staletí, až do doby zcela nedávné, se poznání fyzikálních zákonů prohlubovalo a rozšiřovalo závratným tempem. Avšak dnes i přes enormní úsilí toho o základních zákonech přírody s jistotou nevíme o mnoho více, než bylo známo v 70. letech minulého století. Proč má fyzika najednou problémy? A co s tím můžeme dělat? To jsou základní otázky knihy Lee Smolina.

Autor představuje pět klíčových problémů současné fyziky a líčí, jakých pokroků vědci dosáhli i do jakých slepých uliček se dostali. Kriticky zkoumá teorii strun a ještě kritičtěji hodnotí situaci na předních univerzitách. Proč tato teorie naprosto ovládla akademické bádání, když dosud nevíme, zdali je správná?

Vychází ve spolupráci s nakladatelstvím Argo.

NAKLADATELSTVÍ Dokořán, Zborovská 40, 150 00 Praha 5,
tel. 257 320 803, fax 257 320 805, dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz